

Михальський Ю. В.

Сова А. О.

МОСКВОФІЛИ ТА УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ПОГЛЯД КРИЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ

У статті розглянуто діяльність москвофілів та українського національного руху в Галичині. Звернено увагу на конфронтацію між москвофілами та українськими народо-вцями. Хронологічно робота охоплює період з кінця ХІХ до початку ХХ ст.

Ключові слова: Галичина, український національний рух, москвофіли.

Michalski Y. V.

Sova A. O.

MUSCOPHILES AND UKRAINIAN NATIONAL MOVEMENT IN GALICIA IN THE LATE XIX - EARLY XX CENTURY: VIEW THROUGH THE PRISM OF THE MODERN

The article examines the Muscophiles activity and also the activity of Ukrainian national movement in Galicia. The attention is paid to a confrontation between Muscophiles and Ukrainian populists. Chronologically, the work covers the period from the late nineteenth to the early twentieth century.

Key words: Galicia, the Ukrainian national movement, muscophiles.

У сучасному політичному житті України бере участь велика кількість політичних партій та громадських організацій¹. Але не всі політичні чинники, що діють сьогодні в нашій державі, працюють на її розбудову. Окремі з них звертають свої погляди до нашого північно-східного сусіда. Промосковська орієнтація деяких українських політиків є явищем, яке має своє історичне коріння. У Галичині ще з другої половини ХІХ століття існував такий політичний напрям як “Москвофільство”. Про нього вже чимало написано як в українській, так і в зарубіжній історіографії. Серед найважливіших праць можемо виокремити статті та монографії Олега Турія², Степана Макарчука³, Остапа Середи⁴, Олени Аркуші та Мар’яна Мудрого⁵, Олексія Сухого⁶ та інших. Серед дослідників і досі немає одностайного вирішення питання про те, як називати цю течію. Одні називають її москвофілами, інші русофілами. На думку О. Аркуші та М. Мудрого накоптимальною (хоча й не ідеальною) щодо означення розглядуваної течії видається ієрархія понять, в основу якої покладено певні якісні характеристики: старорусини, коли йдеться про означення певної генерації українських галицьких діячів, яку відрізняв від народо-вців специфічний світогляд; русофіли – для підкреслення панрусських настроїв серед

більшої частини представників цієї генерації, москвофіли – для означення групи осіб старорусинського кола, які орієнтувалися не на панрусський простір, а власне на Росію⁷. На нашу думку, деякі аспекти порушеної проблеми потребують окремого детального вивчення та аналізу. Однак, наявна інформація дає підстави називати цю течію москвофілами.

Галицькі українці до Першої світової війни входили до складу Австрійської імперії. Українські національні партії та організації не мали відповідного впливу на політичне життя краю, бо реальна влада залишалась в руках польської шляхти. А через діяльність москвофілів не було єдності й у самому українському визвольному русі. Український політичний табір Галичини поділився на дві течії. До першої належали “народовці” – українські національні сили, які боролися за рівність у правах між усіма народами Австро-Угорської монархії та сприяли дальшому національно-культурному, політичному й економічному розвитку українського селянства та робітництва⁸. Це були представники української національно-демократичної та радикальної партій, а також члени української галицької соціал-демократії. А москвофіли, як представники іншої течії українського політичного руху, стояли на засадах існування єдиного “русского народа”⁹, до якого зачисляли всі три східнослов’янських народи.

Москвофільський рух особливо активізував в 60-х рр. XIX століття. В цей період українське галицьке громадянство починало втрачати надію на допомогу австрійського уряду в боротьбі з польським пануванням. Справа поділу Галичини на українську і польську, що її піднесли були українські послани на засіданнях крайового сейму в 1866 р. не знайшла ні визнання серед польської сеймової більшості, ні підтримки з Відня. А наступ римо-католицької церкви у Галичині викликав серед українських селян страх перед польським наступом на наш церковний обряд. І як спротив на таку ситуацію в країні деякі українські політики звертають свої погляди на Російську імперію, яка, на їх думку, допомогла б звільнити українців, (яких москвофіли називали “русскими” в Галичині) від польського панування.

Москвофіли почали вести активну агітацію серед українських селян, схиляючи їх на свій бік. Організаційне структурування цієї течії українського руху завершилось на початку 1902 р., коли у Львові було утворено “Русско-Народну партію” (РНП). Друкованим органом РНП була газета “Галичанин”. Основною агітаційною тезою москвофілів була думка про те, що всі русини Галичини належать до єдиної російської нації і боротьба проти польського засилля повинна бути одночасно змаганням за об’єднання з “русским” народом у Російській імперії.

На початку XX ст. почалась сильна конфронтація українських народовців з РНП. Москвофіли (у цей період особливо) пішли на зближення з польськими правлячими партіями. Професор Михайло Грушевський, який жив і працював тоді у Львові, писав, що цей союз зростав за останні роки поступово і тільки на початку XX ст. став дуже міцним. Галицьке москвофільство (панрусизм), – вказував М. Грушевський, – що сполучило в собі реакційні, антидемократичні елементи галицького суспільства і з 1860 р. вилилося в русофільський напрям, мало в собі деякі прикмети, які перешкоджали зближенню з ним польських урядовців і польського громадянства, але його консервативний, антидемократичний та анти-український характер проклав дорогу до такого зближення¹⁰.

Конфронтація між народовцями й москвофілами була дуже на руку існуючій тоді владі. Для польських правлячих кіл “панросійські” тенденції москвофілів були насправді, майже не шкідливі, бо на галицькому ґрунті під польським пануванням цей “панрусизм” не міг стати реальною культурною чи політичною силою. Реальним

політичним чинником, що загрожував польській гегемонії, був український національно-визвольний рух. І тому з метою утримання влади в Галичині підтримка москвофілів у боротьбі з українськими партіями була дуже важливою для польських правих.

Москвофіли стримували розвиток національного руху, сприяли денационалізації українців. Роз'єднані українці не могли ніколи вибрати відповідну до своєї чисельності в Галичині кількість своїх представників до австрійського парламенту й Галицького сейму. І хоч австрійські закони створювали можливість боротися за власні національні інтереси, українські послы у парламенті й у сеймі були досить слабкою політичною силою, тому й не могли належно обстоювати права українців.

Однією з характерних рис галицького москвофільства було прагнення протиставити російську культуру, російських діячів українським. З цією метою майже при кожній нагоді на українських діячів виливалися потоки бруду. Щоправда підносилися українські російськомовні письменники такі як М. Гоголь та В. Короленко. У 1909 р. був створений комітет, метою якого було відзначення 100-річчя від дня народження М. Гоголя. Серед інших завдань “Гоголівський комітет у Львові” пропагував російську мову серед галичан і занехаяння української мови¹¹.

Антиукраїнська позиція москвофілів проявилася на початку ХХ ст., особливо тоді, коли в Галичині масово виникали українські пожежні та спортивні товариства “Сокіл” і “Січ”. Їх дратувало навіть те, що українські молодіжні організації того часу на прапорах використовували зображення Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, Івана Гонти, Максима Залізняка, Тараса Шевченка і Михайла Драгоманова¹². Москвофіли підтримували в цьому плані поляків, які вороже ставилися до національного піднесення українського народу. З цього приводу 18 березня 1909 р. на засіданні “Правиці Народової”, що проходило у Кракові Людвіг Колянковський говорив: “Було б краще, якби не було проклятих “Січей”. “Заради Бога! Знешкодьте “Січі”, інакше знищите польський народ!¹³.”

У залежності від політичної ситуації москвофіли вступали в союз то з польськими силами, то йшли на угоду з українським національно-визвольним рухом. З початком ХХ століття москвофіли були у союзі з польською шляхтою в боротьбі з визвольними змаганнями українців. Про це дуже яскраво засвідчила заява фракції москвофілів у сеймі проти страйків українських селян у 1902 р.¹⁴. А вже на початку 1907 р. москвофільські парламентарі у віденському парламенті (всього їх було 5) увійшли до “Українського клубу” – об'єднання українських послів від Галичини. Але суперечність українських національних змагань з поглядами москвофілів досить швидко привела до розриву. Сталося це в липні 1907 р., коли москвофільський посол у віденському парламенті почав свій виступ російською мовою. Проти цього виступили українські народовці, яких підтримали й інші парламентарі, адже дана мова не належала до крайових мов у Австрії. Після цього з'їзд москвофільської партії у Львові 15 липня 1907 р. прийняв рішення про вихід своїх послів з “Українського клубу”. Це, фактично, був остаточний розрив москвофілів з українською національно-визвольною боротьбою.

З цього часу починається ще більша конфронтація між українськими народовцями та руско-народною партією, яку представляли москвофіли. Останні ж йдуть на активне зближення з польськими партіями¹⁵.

Протиріччя в українському політичному таборі, які існували на той час, були тільки на руку існуючій тоді владі. Для польських правлячих кіл проросійські тенденції москвофілів у дійсності були майже не шкідливі, бо на галицькому ґрунті під польським пануванням проросійська ідеологія не могла стати реальною культурною чи політичною силою. Справжньою політичною силою, що загрожувала

полякам, був український національно-визвольний рух. І тому підтримка москвофілів у боротьбі з українськими партіями була дуже важливою для польських правлячих кіл щоб утримати владу в Галичині.

Яскравим прикладом союзу польських правих з москвофілами були вибори 1908 р. до Галицького крайового сейму. Під час передвиборчої кампанії москвофіли йшли в одному блоці з польськими партіями¹⁶, а своїх кандидатів висували тільки в тих виборчих округах, де були представники від українських народовців. У результаті москвофілам вдалося вибороти від народовців аж десять депутатських мандатів¹⁷. Від українського національно-визвольного руху до сейму було вибрано всього 13 депутатів. Результати сеймових виборів вкотре засвідчили про зраду національних інтересів з боку москвофільської партії.

Москвофільська діяльність серед галичан болюче відбилась на галицько-українських національних змаганнях. Чимраз більше поглиблювався поділ руського громадянства на два табори і через це боротьба з польським пануванням була послабленою. Роз'єднані русини не могли ніколи вибрати відповідну до своєї чисельності в Галичині кількість представників до австрійського парламенту й галицького сейму. І хоч австрійські закони надавали право й можливість боротися за власні національні інтереси, вибрані нечисленні українські послы в парламенті й у сеймі були досить слабою політичною силою й не могли як слід обстоювати права українців Галичини. З цього скористалися найбільше поляки. Красномовно про це говорили 16 березня 1909 р. на засіданні “Правиці Народової” у Кракові Рогер Баталія та С. Грабський: Тепер ведуть боротьбу з поляками як українці, так і “русские” (мова йде про москвофілів. – Ю. М., А. С.), останні більш пристойні, потрібно їх підтримувати, але обережно і лише з метою залучення їх до союзу проти українців”¹⁸.

З початком Першої світової війни російські царські війська окупувають Галичину. Їх брутальне ставлення до українського населення, винищення культурно-національних надбань нашого народу, репресії серед української політичної та духовної еліти змусило галицьку суспільну думку остаточно відмовитись від проросійських настроїв. Галицьке москвофільство повністю скомпрометувало себе ідеологією етнічного братства з північним сусідом і більше не знаходило великої підтримки серед населення нашого краю.

У 20–30-их рр. ХХ ст. міжвоєнне москвофільство, втративши впливове довоєнне становище у галицькому політикумі, будучи у своїй основі консервативним, намагалося видозмінюватися та пристосуватися до нових реалій часу. Однак, москвофільство не було монолітною партією і вже в 20-их рр. ХХ ст. відбувся розкол на Галицько-руську народну організацію (згодом Руська народна організація (РНО) та на Партію народної волі. Консервативне крило (РНО) шукало підтримки у польських урядових чинників і тісно співпрацювало з російською меншиною та російськими емігрантами у Польщі. Ця течія згодом розділилася на дві групи – праву і більш угодову – Руська аграрна партія та Руська селянська партія. Така проурядова політика давала змогу, до певної міри, втілювати у життя свої культурні, економічні, та політичні плани. Проте, останні були можливими лише за підтримки офіційної польської влади. Москвофіли майже завжди входили в коаліції з проурядовими політичними силами. Крім того, вони щорічно проводили з'їзди делегатів у Львові, де обговорювали питання подальшої роботи та шляхів реалізації власної мети. Москвофіли відстоювали культурно-національну єдність галичан з російським народом. Своім політичним ідеалом вони проголосили Російську федеративну республіку, складовою якої мала стати Галичина. До створення такої держави, було

вирішено відмовитися від активної політичної діяльності та спрямувати усі сили на підвищення культурно-освітнього та економічного становища народу. Це відбувалося шляхом популяризації російської мови. Цьому сприяли власні видання, організація різноманітних курсів, культурні заходів, офіційне трактування історії Галичини в контексті аргументації єдності всеруського простору, матеріальної підтримки студентства з метою формування нових кадрів, кооперативної діяльності¹⁹.

Москвофільський рух в Галичині вже відійшов в історію. Хотілося б, щоб “москвофільство” багатьох сучасних українських політиків також стало історією для української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

¹ Згідно даних Міністерства юстиції України (Реєстр політичних партій України) станом на 1 листопада 2010 р. всього в Україні офіційно зареєстровано 185 політичних партій. Див.: режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/499>

² Турій О. Галицькі русини між москвофільством і українством (до питання про так зване “старорусинство”) / О. Турій // Третій Міжнародний конгрес українців, 26–29 серпня 1996 р. – Історія. – Харків, 1996. – Ч. 1. – С. 106–112.

³ Макарчук С. Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина XIX ст. – 1914 р.) / С. Макарчук // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 1997. – Випуск 32. – С. 82–98.

⁴ Серета О. Місце Росії в дискусіях щодо національної ідентичності галицьких українців у 1860–1867 роках / О. Серета // Россия–Украина: история взаимоотношений / Институт славяноведения и балканистики РАН; Институт “Открытое общество”; ред. А. И. Миллер, В. Ф. Репринцев, Б. Н. Флоря. – Москва, 1997. – С. 157–169.

⁵ Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 1999. – Вип. 34. – С. 231–268

⁶ Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми / О. Сухий // Москвофільство: Документи і матеріали / Вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – С. 3–66; Москвофільство: Документи і матеріали / Вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 236 с.; Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті) / О. Сухий. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 498 с.

⁷ Аркуша О. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст. / О. Аркуша, М. Мудрий – С. 234.

⁸ Левицький В. Як живеться українському народові в Австрії / В. Левицький. – Відень, 1915. – С. 13.

⁹ Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.: навч. посібник для учнів гуманіт. гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак. вузів, вчителів. / Я. Грицак. – Київ: Генеза, 1996. – С. 75.

¹⁰ Грушевський М. Конець “польської” інтриги / М. Грушевський // Діло, 1908. – 13 червня.

¹¹ Макарчук С. Москвофільство: витоки та еволюція ідеї / С. Макарчук – С. 96.

¹² Дети или сьумасшедішіе? // Галичанинъ. – Львовъ, 1904. – 8(21) апреля.

¹³ Цитата за документом, що зберігається в Архіві зовнішньої політики Російської імперії (Москва). Див.: Москвофільство: Документи і матеріали... – С. 124.

¹⁴ Андрусак М. Нариси з історії галицького москвофільства / М. Андрусак. – Львів, 1935. – С. 50.

¹⁵ Москвофільсько-польський альянс // Діло, 1908. – 18 січня.

¹⁶ Winiarski I. Rusini w Radzie Państwa 1907–1908 / I. Winiarski. – Lwów, 1909. – S. 57–59.

¹⁷ Buszko J. Sejmowa reforma wyborcza w Galicji 1905–1906 / J. Buszko. – Warszawa, 1956. – S. 118.

¹⁸ Цитата за документом, що зберігається в Архіві зовнішньої політики Російської імперії (Москва). Москвофільство: Документи і матеріали... – С. 127.

¹⁹ Матюшко Л. І. Галицьке москвофільство міжвоєнного періоду. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: спец. 07.00.01 / Л. І. Матюшко. – Львів, 2007. – С. 7, 8, 14.